

ВСТУП

Зізнаюся, що планувала цю книжку давно. Тексти писала в різний час, починаючи з 2018 року. Вони віднаходили відгук у читачів сторінок «Жінки Свободи» в соціальних мережах. То були короткі замальовки, біографії, історичні відомості про жіноцтво в українському визвольному русі. Такий собі архів рефлексій, спогади про героїнь. Проте, на мою думку, цього було замало, щоб видати книжку.

Усе змінилося від початку повномасштабної війни. Я почала вести щоденник і почасти відчувати долі не тільки своїх героїнь, але й українського визвольного руху загалом. Війна набула форм не дослідження, а реалій. Відкривши з однодумцями в лютому 2022 року волонтерський штаб у Львові, я ходила тими самими вулицями, що й жінки з ОУН. Так само поділяла всю відповідальність і складність організації допоміжної роботи для українського війська.

Улітку 2022 року ми з мамою, теж волонтеркою нашої громадської організації, почали їздити до прифронтових міст. Тоді я відчула, що авангард історії там. Як і його ключові герої. І з вересня подала документи на мобілізацію. Я довго міркувала над цим рішенням. Ухвалила його, як і мої оунівки, самостійно й потай від рідних. Так опинилася в уже своїй 3-й окремій штурмовій бригаді, у підрозділі, який від самого початку його створення повністю поділяв націоналістичні цінності й плекав азовські. Я хотіла служити там, де близьких по духу людей найбільше.

Пишу ці рядки, коли минув майже рік від того рішення. Не було ані дня, щоб я пошкодувала про нього. Саме мої побратими надихнули впорядкувати наявні тексти й додати власні рефлексії з війни. Часто кажу, що саме вони й зробили з мене ту «жінку Свободи», яка зараз в авангарді історичних подій фіксує дійсність світового масштабу. Усе, що раніше писала про війну, втратило свою актуальність. Жоден документ чи підручник не розкаже історії так, як її очевидці.

Ця книжка має умовний поділ — біографії жінок з ОУН або УПА й мої тексти зі щоденника. Такий авторський «маневр» допомагає продемонструвати тяглість війни, яка, впевнена, ввійде в історію як століття.

Уже понад 100 років ми не лише виборюємо самостійність, але й протистоймо великому злу — московитам. Створена нашими ворогами система поглинає не лише український простір, але й світовий. Сьогодні українці борються не лише за власні землі, але й за добробут європейської цивілізації з її традиційними цінностями. І ця самовідданість, жертвність, усвідомленість власної місії надихає мене так само, як українських героїв і минулого століття, і сьогодення.

Я дуже хотіла завершити цю книжку на Донеччині, коли наша бригада продовжує наступ на Бахмутському напрямку. Хотіла прожити з текстами дві паралельні реальності — визвольний рух ОУН та УПА й бої за кожен метр нашої землі разом із ЗСУ.

Зважаючи на умови, в яких створена ця книжка — далеко від дому й домашньої бібліотеки, архівів, музеїв, спілкування з колегами, — хочу зазначити, що тексти більше схожі на рефлексії щодо історичних подій. Тут багато роздумів та емоцій. Тут гра часу. Тому складно назвати цю працю науковим

дослідженням. Читачам я описую характер часу, дух війни та атмосферу українського війська.

Також хочу зауважити, що біографії жінок у цій книжці окреслюють дійсність і середовище, в якому вони боролися, жили, зростали. Обраний ними шлях не обіцяв нічого, крім «крові, поту і сліз». Це був усвідомлений вибір. Кожна з них могла вибрати іншу дійсність, перебути війну, вижити, підкоритися системі. Але ні. Кожна з них, за традиційними визначеннями, могла реалізувати себе як дружина чи мати. Але ні. Кожна з них зносила тягар підпілля, бо усвідомлювала, для чого це робить. Не могли ті жінки вибрати інше життя, бо його не існувало в площині та вимірі, пропонованих окупаційною владою.

Коли починаєш відтворювати біографії, усвідомлюєш, яким складним і водночас яскравим було життя підпілля. Опинившись у вирі історичних подій, вони приймали виклики часу. Завдяки характеру та самосвідомості ставали рушіями грандіозних подій. Чи усвідомлювали вони значущість власних рішень і дій? Бо ж вступ до ОУН означав, що твоє життя цілком опиняється в горнілі боротьби за українську самостійність. Навчання, сім'я, кар'єра лишаються тими ціннісними орієнтирами, які можуть відбутися лише у власній державі. А отже, найперше цю державу потрібно вибороти.

Ці жінки не боялися дивитися в очі смерті. Були ті, хто мовчав під час тортур радянських, німецьких і польських слідчих. Були ті, кому окупаційний режим присуджував найвищу міру покарання — розстріл. Були ті, хто, потрапивши пораненими в полон, вбивав себе, щоб не виказати зайвого. Були ті, хто розривав себе гранатами, лишав останню кулю для себе. Ті, хто кидав дітей, сім'ї, «зраджуючи» традиційній

ролі в тодішньому суспільстві, — і, що важливо, підпілля приймало цю жертву українського жіноцтва. Сотенний УПА Мирослав Симчич у розмові зі мною згадував, як він вдячний усім дівчатам, що долучилися до визвольної боротьби. Якою силою та опорою була кожна з них для побратимів.

Ще одним поштовхом написати цю книжку стали жіночі мемуари. На жаль, жодна підпільниця не вела щоденника, проте чимало з них написали спогади. Ці спогади відрізняються від чоловічих, бо в них дуже багато деталей із тодішньої атмосфери й людських характерів. Тобто ці тексти про жінок, але водночас їхні біографії відображають ланцюжок історичних подій та створюють портрети односторонців. Крім особистих історій, вони розкривають український визвольний рух загалом. Це я зрозуміла з досвіду написання власного щоденника. Крім моїх переживань і рефлексій, у ньому багато спогадів про події на війні та побратимів.

На жаль, у цій книжці зібрані не всі історії жінок-підпільниць. Їх, очевидно, значно більше. Та й не всі тексти з мого щоденника тут. Проте кожна історія особлива для мене. Вважаю, що такі історичні тексти мають переосмислити наші сучасники й передати нащадкам. Ця війна триває не з 2014 року. І вона не тільки за територію. У цій війні значно більше сенсів, від неї залежить майбутнє української нації, її розвиток та добробут.

*Марина Мірзаєва,
серпень 2023 року*

/ЧЕРВЕНЬ 2023 РОКУ, ЗІ ЩОДЕННИКА «МАМАЙКИ»/

Щось дике й вільне є в теплих літніх ночах. Ця пора належить молодості. Ми могли б пити вино десь на схилах Дніпра або сидіти біля вогнища в Карпатських горах. Як й інші європейські народи, будувати майбутнє у своїх мирних містах. І все було б у нас добре, якби на схід від нашої країни було море, а не ворог.

Війна змінила не тільки сьогодні, але й погляд на минуле. І розверзлося пекло на землі: бої, яких Європа не бачила ще з 1945 року, змусили поглянути інакше на повоєння. А чи був у нас колись мир?

Повномасштабне вторгнення комусь розплющило очі на війну, яка триває з 2014 року, але для деякого ця війна — з 1917 року. Наша нація так багато воювала протягом століть, що нав'язаний радянською (читай — російською) пропагандою образ покірного українця вмить розпався. Пробудився характер нації, ядро якої — військо.

Коли спостерігаю за побратимами й посестрами, бачу в них риси минулої доблесті наших предків. Як несвідомо вони повертаються до свого коріння, як рівно тримають спину в часто нерівних боях із дуже підступним противником. Ці войовничі профілі, повні бажання помсти очі повертають нас до того, звідки ми вийшли. А вийшли ми з воєн — кожна нація й держава виборювала територію, традиції, столицю та ідентичність у страшних кровопролитних боях. Багато хто із сучасників забув, що наш світ будувався саме так. І сьогодні тут, в Україні, відроджується європейська

традиція воєн — не тоді, коли точиться війна за сферу інтересів, а коли двоє противників сходяться у боях за життя чи погибель власного народу, визначаючи майбутній лад усього континенту.

Усвідомлення значущості подій сплітається з повсякденним вояцьким побутом, коли наче відчуваєш історичність подій, але, проживаючи їх, не звертаєш уваги на всю глобальність побаченого.

Якби я не писала про цю війну, то вона здавалася б мені чимось більш поверхневим. Ворог напав — ти захищаєш свою землю. Однак ворогові не цікава ця земля як ресурс, ми бачимо, як він знищує міста та села. Йому байдужі всі тутешні надбаня. Йому цікаві ми — українці як нація. Навіть не народ, бо народ — то люди, які населяють територію або державу й об'єднані політично, культурно, етнічно. Нашому ворогу — московитам — важливо знищити українську націю з її цінностями й маркерами ідентичності. Бо наша національна історія, символіка, наша сутність викриває їхню найбільшу брехню.

Коли я вирушала на фронт, то проїздила через звільнений пів року тому Ізюм. Давнє українське місто, яке колись вважали одним із найбільших у Слобідській Україні, жахливо понівечене внаслідок бойових дій, що точилися тут. І якщо радянські багатоповірки, «розібрані» артилерійськими снарядами, кричали про біль тих, хто колись тут жив, любив і мріяв, то історичні будівлі ховали неоціненний скарб минулих епох і тих, хто торкався цих стін. Однак найжахливіше було далі. Дорогою до Слов'янська на пагорбах розкинулися села, де не лишилося жодної вцілілої хати. Суцільна пустка поглинула б мою свідомість, якби не зосередженість на порозі, на узбіччях якої лежали залишки спаленої техніки.

І жах був не в тому, що ти бачив смерть, яка прийшла й пішла звідси, а те, що ти їдеш туди, де ця смерть ще гуляє.

У січні 2022 року 3-тя окрема штурмова бригада, у якій я служу, була направлена виконувати бойові завдання на Бахмутський напрямок. Рік тому я й уявити не могла, що серед ночі сидітиму з ноутбуком і цигаркою *Chapman* на порозі хати в одному з прифронтових містечок Донеччини й дописуватиму книжку.

Мрія писати була в мене з дитинства. Очевидно, я уявляла свій письменницький шлях інакше. Однак саме він і привів мене на війну. Улітку 2022 року я активно волонтерила зі своєю організацією й почувала себе в не менш важливому авангарді забезпечення та підтримки українського війська. Мені це нагадувало допоміжні структури УПА, коли дівчата дбали про одяг, харчі, ліки для повстанців. Проте така важлива для війська робота не лягала на папір, адже кому цікаво читати про склад і коробки в ньому? Тож про волонтерство як явище, що має надважливу місію сьогодні, я почала записувати розповіді та спогади людей, яким наша організація допомогла. Одного вечора зустрілася з другом — пораненим азовцем, якого евакуювали з оточеного Маріуполя вертольотом. На диктофон мій товариш розповідав власну історію, і коли мова зайшла про внутрішній перебіг подій у підрозділі, він промовив: «Ти не військова, не зрозумієш». Сьогодні, сидячи в гумових капцях (невід'ємний елемент побуту військових) на порозі чужої хати в Донецькій області, пишучи ці рядки, чуючи глухий гуркіт фронту, «вильоти» й «прильоти», вслухаючись у будь-які пронизливі звуки, свист, шум, що розтинає тишу прифронтового містечка, осмислюю не тільки власний досвід, але й досвід побратимів.